

Література

1. **Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union** / Ed/by A. Mansoor and B. Quillin // The World Bank, 2006. – P. 61, 125.
2. **Білоусова Наталія.** Економіку Батьківщини підготовують трудові мігранти / Білоусова Наталія // День. – 23 травня, 2009. – № 85.
3. **Гайдуцький Андрій.** Міграційний капітал в Україні: прихована реальність / Гайдуцький Андрій // День. – 27 квітня, 2007. – № 15.
4. **Nyberg Sorensen N.** The development dimension of Migrants Transfers / Danish Institute for International Studies / Nyberg Sorensen N. // Copenhagen, 2005. – P. 6.
5. **Пирожков С.** Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект / С. Пирожков, Е. Малиновская, А. Хомра. – К. : Вид-во НИПМБ, 2003. – С. 89-93.
6. **Зовнішні трудові міграції населення України** / за наук. ред. Е. Лібанової, О. Позняка. – К. : РВПС України, 2002. – С. 104.
7. **Соціальне обличчя української трудової міграції:** результати масового соціологічного опитування українських заробітчан в Італії. – Львів, 2003. – С. 11.
8. **Довжик Б.** Про досвід роботи та пропозиції обласного центру зайнятості щодо подолання негативного впливу трудової міграції на стан ринку праці. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dcz.gov.ua/ter/control/uk/publish/article?art_id=5223990
9. **Трудова міграція та протидія торгівлі людьми:** законодавчі та нормативні акти. – К. : Вид-во "Юристконсульт", 2006. – С. 10.
10. **Розбудова спроможності** українських профспілок у протидії торгівлі людьми і ліквідації найгірших форм праці дітей: Звіт за результатами національного семінару. – К. : [б.в.]. – 17-18 жовтня. – 2005. – С. 15.

Дубовой О.Ф. Феномен современной украинской трудовой миграции и его социально-экономические последствия

Осуществлен институционный анализ последствий трудовой миграции для социально-экономического развития Украины. Особенный акцент в работе сделан на проблеме миграционного капитала как важного фактора национальной экономики.

Ключевые слова: украинская трудовая миграция, социально-экономические последствия, миграционный капитал.

Dubovoy O.F. The phenomenon of the modern Ukrainian labour migration and it social-economical consequences

The article contains the institutional analysis of consequences labour migration for social-economical development of Ukraine. The special accent is in-process done on the problem of migratory capital as an important factor of the national economics.

Keywords: Ukrainian labour migration, social-economical consequences, migratory capital.

УДК 811.111

Асист. В.М. Ридаш – НЛТУ України, м. Львів

ПРИНЦИПИ УТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНА ЯК ОСНОВНОГО КОМПОНЕНТА ФАХОВОЇ МОВИ ЛІСОТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Викладено основні принципи утворення терміна, розглянуто інваріантне значення терміна-синоніму та описано структурно-смісловий аналіз термінів. Подано деякі способи перекладу, інтерпретації тексту та подолання труднощів у практиці перекладу.

Термін як основний компонент фахової мови лісотехнічної галузі. Велику кількість у текстах цієї галузі спеціальних термінів, особливо нових – неологізмів, які, можливо, ще не зареєстровані в словниках, – створює деякі труднощі в практиці перекладу. Тому при перекладі – спеціалісту цієї галузі,

як і перекладачеві, – доводиться іноді самотійно утворювати еквівалентні терміни в рідній мові для вираження тих чи інших понять.

Тематика і завдання науково-технічної літератури обумовлює низку основних властивостей терміна – точність, стислість, однозначність, систематичність, незалежність від контексту, а також можливість подальшого терміноутворення. Основною функцією терміна є комунікативна, оскільки термін не тільки називає предмет, а й повідомляє про нього. Про систематичність терміна свідчить те, що термінологія – це не тільки ряд термінів, які виражають поняття цієї галузі науки, а система термінів, які відображають зв'язок понять у процесі її розвитку.

Для того, щоб краще виконувати свою функцію, термін повинен бути абсолютно точним. Тут недопустимі жодні зміни значень. Термінологія цієї галузі, як і будь-якої іншої, – насичена синонімами, що зумовлено зазвичай появою нових понять. Це, своєю чергою, приводить до того, що виникає одразу декілька термінів створених різними спеціалістами. А оскільки саме нові поняття не завжди бувають точно визначені, то стає зрозуміло, чому трапляється багато термінів-синонімів. Наприклад, "оброблення" – *processing, treating, treatment*; "балка" – *beam, bar*; "стрічка", "рейка" – *band, strip*; "тріщина" – *check, crack*.

Інваріантне значення терміна-синоніма. Зміст і об'єм нового поняття уточнюються шляхом виділення необхідних і достатніх ознак термінового поняття. Таким чином, утворюється термін, який найбільше відповідає поставленим вимогам серед всіх інших. З-поміж цих термінів-синонімів необхідно розрізняти абсолютні синоніми – ті, значення яких однакові, і відносні – ті, значення яких збігаються лише частково. Тому в процесі розвитку системи термінології цієї галузі, як і інших, відбувається або випадання абсолютних синонімів, або диференціація їхніх значень шляхом утворення декількох родових понять з одного основного поняття. Наприклад, (*sweeper*) якщо в основі є ознака достатня, але вона не є необхідною, то надалі смислова структура терміна може вже не відповідати реальному змісту. Так, наприклад, відбулось з англійським терміном "*sweeper*", який тепер означає не тільки механічну щітку для підмітання стружки, але й пневматичну.

Тільки сукупність необхідних і достатніх ознак повністю характеризує предмет і відмежовує його поняття і від родового поняття як основного, так і від інших, що входять у цей синонімічний ряд. При перекладі варто знати, що в смисловому складі терміна є лексичне значення і термінологічне значення, тобто власне значення терміна. Під значенням "термін" ми розуміємо одиницю лексичного значення, уточнену і обмежену визначенням у цій системі термінології.

Наприклад, лексичне значення терміна "*convertible furniture action*" – дія, ефект трансформації меблів, а значення терміна, тобто його термінологічне значення – механізм трансформації меблів. Лексичне значення терміна "*assembly*" – сукупність, комплект, агрегат. Термінологічне значення – склеювання фанери, складання шпона. "*Built-in-assembly*" – вбудовані меблі.

Однією з основних властивостей терміна є його здатність наступного терміноутворення, тобто утворення похідних термінів і його вживання у складі термінологічних словосполук. Ця риса показує, наскільки успішним є вибір

словотвірної моделі. Термін повинен бути коротким, бо короткі однослівні терміни легко утворюють похідні на відміну від великих термінів-словосполук.

Помилка, яку найчастіше роблять під час перекладу невідомого терміна – дослівна передача буквального значення терміна. Наприклад, *application adhesive* – в перекладі не застосування клею, як свідчить нам буквальне значення, а нанесення клею, як свідчить термінологічне значення; *article* – предмет, стаття, але *furniture article* – виріб меблів. Щоб уникнути помилок з буквальним значенням під час перекладу, потрібно знати, що це значення вказує тільки на одну з ознак, характерних рис предмета і є складовою частиною дійсного термінологічного значення.

Розглянемо, наприклад, як пов'язані між собою буквальне і дійсне значення терміна "*analogue technique*". Буквальне значення компонента *analogue* вказує на ознаку, яка характеризує прилади цього типу; числа, з якими проводяться різні операції, моделюються у цих пристроях фізичними величинами – "аналогами". У деяких випадках, коли в іноземному та українському термінах застосовується одна і та ж ознака, яка характеризує предмет чи явище, – буквальне значення іноземного терміна відповідає буквальному значенню українського і переклад не має труднощів.

Наприклад, "*wood-splitting mechanism*" – механізм розколювання деревини, – виражає одну ознаку: цей механізм розколює деревину. Тут вибір однієї ознаки, яка вказує на процес розколення, обумовив використання однако-вих варіантів для побудови як англійського терміна, так і його українського еквівалента. Тому буквальні значення обох термінів збігаються, тобто відповідають один одному. Хоча трапляються буквальні значення з різними дійсними значеннями. У такому разі треба брати до уваги значення ближніх термінів, тобто галузь науки, техніки, в якій вживаються ці терміни, які вже є контекстуально обумовлені.

Визначити дійсне, термінологічне значення невідомого терміна допомагає застосування структурно-сислового аналізу – розкриття значення терміна шляхом аналізу його морфологічної, синтаксичної структури та сислового змісту, тобто буквального значення. Наприклад, невідомий термін "*grinding machine*". Відповідно до структурно-сислового аналізу потрібно розчленити термін на морфеми (частини), які мають сислове і граматичне значення. У цьому випадку *grind-*, *ing-*, *machine*. Дієслово "*grind*" має значення "шліфувати". Закінчення "*ing*" додає дієслову ознаки прикметника, що відповідає на запитання який? – шліфувальний. На вибір еквівалента перекладу морфеми впливає не тільки значення терміна, але і його сфера застосування.

Не треба забувати про часто вживане метонімічне переосмислення англійських термінів, коли вживається одне слово замість іншого на основі суміжності виражених ними понять. Так, англійською мовою можна сказати "*engine*", розуміючи як не двигун, а всю машину чи механічний пристрій; *mill* → *sawmill* (лісопилка); *saw* → *framesaw* (лісопилна рама). Отже, на вибір еквівалента перекладу впливає не тільки значення іноземного терміна, а й застосування його відповідника в українській мові.

Переклад термінів, утворених способом зміни значень слів. Цей спосіб утворення термінів відрізняється від інших тим, що якщо в інших випадках для вираження нового поняття створюється нова форма, – то тут но-

вий зміст вкладається у стару форму. Для терміноутворення характерним є те, що об'єкт терміноутворення (предмет, якому треба дати назву) завжди має яку-небудь спільну рису з предметом чи явищем, назва якого використовується. Це може бути схожість за зовнішнім виглядом чи виконуваною функцією. І відповідно до того, яка характерна риса береться за основу при переносі назви, тобто які спільні риси старого і нового предмета використовуються під час терміноутворення, – можна визначити такі типи терміноутворення способом зміни значень: 1) за схожістю зовнішніх ознак; 2) за схожістю функцій; 3) за суміжністю понять; 4) за аналогією понять.

Основною особливістю першого типу є використання назв окремих частин тіла або частин одягу в деталях машин чи пристроїв деревообробних верстатів. Наприклад, *голівка, зуб, коліно, палець, ручка, вухо, башмак, муфта, рукав*.

Анг. екв.: *tooth, cog, bend, finger, handle, sleeve, muff*.

Назви за другим типом – схожістю функцій найчастіше вживаються для деталей механізмів, різних деревообробних пристроїв. Це схожість функцій, які виконує людина.

Третій тип – за суміжністю понять. В його основі лежить метонімія. Наприклад, термін *tare* (тара) має не тільки значення пакувальної тари, а також її ваги. "*Bank*", "*banking*" – не тільки складування колод, а й майданчик під склад, тобто стіс. Деякі терміни утворені з допомогою синекдохи: "*engine*" – двигун і мотор чи машина (в механіці). Дуже поширеною в системі терміноутворення є конкретизація абстрактного значення слова: перенос значення терміна з абстрактного поняття на конкретний предмет. Наприклад, "*capacity*" – ємкість, об'єм, "опір" – *resistance*, – означають не тільки властивості, а й прилади, що мають такі властивості.

У тому ж випадку – термін – слово, що означає процес. Наприклад, "*packing*" – пристрій, який запобігає попаданню повітря чи води.

Відповідно до четвертого типу – за аналогією понять, – коли слово, що виражає загальне поняття, може асоціюватись за аналогією з науковим терміном. Наприклад, для визначення сили, спрямованої проти руху тіла, вживається термін опір – "*resistance*", а для того, щоб виразити зміну механічних властивостей деревини під впливом навантажень, – використовується термін "деформація" – "*fatigue*", "*distortion*".

Структурно-смысловий аналіз термінів, утворених за допомогою суфіксів та префіксів. Особливістю утворення термінів тут є закріплення за тими чи іншими суфіксами відповідних термінологічних значень. Це особливо характерно для термінології з хімічної технології деревини, хоча і не тільки з хімічної. Тут є так звана "спеціалізація" суфіксів. Так, в англійській мові назви органічних сполук і галогенів утворюються за допомогою суфікса *-ine*, наприклад, *amine, fluorine*. Назви неосновних органічних сполук за допомогою суфікса *-in*, наприклад, *salicin*. Назви вуглеводнів ацетиленового ряду за допомогою суфіксів *-yne* (*propyne*). Аналогічно є і в українській мові, наприклад, *хлорна, хлориста, хлорнувата* кислоти; *сульфат, сульфит, сульфід*. Спеціалізація суфіксів також відбувається і в медичній, геологічній термінологіях, тобто там, де терміни побудовані з латинських і грецьких коренів слова. В усіх інших галузях суфікси мають широке значення і вказують на категорію, до якої належить терміноване поняття.

Розглянемо декілька прикладів.

Суфіксальні іменники, що означають працівників, спеціалістів, утворюються за допомогою суфіксів – *er, or, ist: designer, operator, specialist*.

Машини, механізми, пристрої, верстати, інструменти – *er, or: computer, seam-welder* (зварювальна машина в механіці), *conveyor-drier* (стрічкова сушарка).

Властивості та якості означають суфікси *-ness, -ty, -hood (smoothness – гладкість поверхні, velocity – швидкість процесу, likelihood – вірогідність)*.

Смисловий зміст іменників із суфіксами *-ing, -ment, -ency, -ance* виражається таким чином. Лексичне значення передається основою, а суфікс виступає показником лексико-смислової категорії, до якої належить термін: *processing of wood* – оброблення деревини (*to process* – обробляти), де суфікс *-ing* – показник процесу, *treatment* – синонім слова; *resistance* – опір (*to resist* – чинити опір).

А для того, щоб правильно перекласти невідомий термін з багатозначним суфіксом, – потрібно проаналізувати контекст, від якого і буде залежати значення терміна.

В англійській мові є терміни, що складаються із кількох елементів або компонентів. Такі багатокомпонентні терміни належать до двох типів. До першого типу належать терміни, в яких відсутнє граматичне оформлення (структура) компонентів. Терміни другого типу, в яких кожний компонент оформлений граматично (наприклад, наявність закінчення чи суфікса), – називаються термінологічними сполуками. Термінологічна словосполучка, на відміну від складних слів, утворюється поєднанням прикметника з іменником, прислівника з іменником, з'єднаних між собою прийменником. Основний компонент терміна стоїть, як правило, завжди в кінці, виражає поняття (категорію) роду, родовий клас, у який входить об'єкт-термін. Тому структурно-смисловий аналіз потрібно проводити по-різному, залежно від типу терміна. Спочатку розкриваємо значення основного компонента, після цього – внутрішні компоненти терміна, визначаємо ознаки, які характеризують предмет (явище, процес).

Розглянемо приклади: *"hard bark"* – тверда кора, *"flaked bark"* – лускоподібна кора; але *"oak bark"* – кора дуба, *"barking partially"* – часткове обкопування; *"paper-base"* – паперова основа; але *"base pigment paper production"* – основа виробництва пігментного паперу; *"wood construction"* – дерев'яна конструкція, але *"joined construction"* – конструкція на дерев'яних з'єднаннях (без клею); *"sheet calender"* – листовий каландр, але *"paper web calendering"* – каландрування паперового полотна.

Рыдаш В.М. Принципы образования и перевода слова как основного компонента профессионального языка лесотехнической отрасли

Изложены основные принципы образования термина, рассмотрено инвариантное значение термина-синонима, описан структурно-смысловый анализ термина. Поданы некоторые способы интерпретации текста и рассказано как избегать трудностей при переводе.

Rydash V.M. Education and translation principles of term as basic component of professional language forest industry

The main principles of term-formation, invariant meaning of terms-synonyms are given and provided with some information and directions in use. Structural analysis and text interpretation are taken into consideration.